

"Az első munkahely"

"Friss diplomás"

interjú adatfelvétel 2020

Összefoglaló jelentés

A Diplomás Pályakövetési Rendszeren keresztül immár közel egy évtizede folyamatos kérdőíves felmérésben keressük meg volt hallgatóinkat, illetve a diplomantul.hu adatbázisai alapján viszonylag pontos képet kaphatunk a végzettjeink elhelyezkedési lehetőségeiről (lásd a minőségbiztosítás oldalt az AVKF honlapján). Ezekből megállapítható, hogy a hallgatók nagy része a végzés után is Pest, Nógrád és Budapest környékén marad, illetve zömmel a pedagógus pályán helyezkedik el. A fizetési lehetőségek kapcsán elmondható, hogy bár a diplomás állások között a pedagógus szakma továbbra is alulfizetett, de a leszakadó régiókban, kistelepülésekben ez a jövedelem még mindig versenyképes alternatíva lehet.

A mennyiségi adatfelvételek ugyanakkor nem adnak elég részletes képet arról, miért választották volt hallgatóink a Főiskolát, milyen készségeket, tudáselemeket tudtak hasznosítani évek múltán is munkájukban, miként helyezkedtek el stb.

Ezért a neveléstudomány mesterszakos levelező hallgatók (2020 tavaszi félév, 2. év) kurzuson belül teljesíthető oktatásszociológiai felmérést készítettek, amelynek témáit, az interjúvezető kérdéssorát maguk állították össze. Mivel a hallgatók személyükben zömében gyakorló pedagógusok, illetve érintett diákok, az interjúvezető reményeink szerint követi a realitásokat. Így olyan témák kerültek szóba, mint a szak és intézményválasztás, a hallgatói élet, a tanulmányok nehézségei, a munkakezdés körülményei vagy az anyagi megbecsültség, pályaelhagyás, hivatástudat. Összesen 14 interjú készült, vegyesen volt nappali és volt levelező szakos hallgatókkal, akiknek többsége óvodapedagógusként vagy tanítóként végzett, néhányan pedig szociálpedagógiát tanultak. (A megkérdezettek többsége (kb.2/3) 30-40 év közötti, levelező szakon végzett az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán, jelenleg Vácon vagy környékén él és dolgozik.)

A főiskolával kapcsolatos emlékeket az elemzés első része gyűjtötte össze (lásd AVKF honlapján), a második részében a munkahely keresés, munkahelyi elégedettség kérdéskörét igyekszünk körbejárni.

1. Munkatapasztalatok a képzés előtt / közben.

A DPR kutatások általános megállapítása, hogy a tanulmányok alatti munkavégzés jelentősen segíti a későbbi elhelyezkedést. A diplomantul.hu adatbázisa szerint országosan a nappali szakos hallgatóknak kb. harmada vállal munkát a képzés mellett. A levelezősök adatai nem szerepelnek az országos összesítésben, de logikusnak tűnik, hogy náluk száz százalékhoz áll közelebb ez az adat. A DPR kutatások másik alapkérdése, vajon a képzés alatti munkavállalás, mennyire van összhangban a képzés jellegével, azaz a szakmában dolgozik, dolgozott-e az illető?

Az interjúk alapján elmondható, hogy a képzés előtt és alatt a hallgatók többsége már foglalkozott gyerekekkel, akárcsak úgy, hogy kisgyermekekre felügyelt, de jellemzőbben tárborokban, tanulóházakban vállalt önkéntes feladatokat. A pedagógus munkaerőhiányra jellemző, hogy sokuk már a képzés második felében, végén elhelyezkedett valamilyen intézménynél, jellemzően asszisztensként, kiegészítőként. A nappali képzésben résztvevőkénél azonban arra is volt példa, hogy a képzés mellett szakmát tanultak (pl. OKJ képzésben), ami nagyban segítette egy versenyképesebb kezdő jövedelem elérését (illetve többszörös munkavállalást, mint pl. hétköznapokon gyermekfelügyelet, hétvégenként vendéglátás, kereskedelem).

Külön figyelmet érdemelnek azok az életutak, amelyek valamely egészen más területről kanyarodtak a pedagógusi pályára. Akik más területről érkeztek, igen érdekes összehasonlító perspektívával rendelkeznek. A munkaerő piaci státuszt tekintve lefelé és felfelé mobilitás (itt státusz alatt itt kizárólag az elérhető fizetést értve) egyaránt megfigyelhető (bár az lefelé mobilitásnál látni kell, hogy ott teljes egészében szabad döntésekről van szó, tehát a család egésze olyan anyagi helyzetben van, ami megengedte a verseny szférából a segítő, oktató pálya felé irányuló korrekciót). A mobil (pályacserélő) interjúalanyok rendszeresen összevetik jelenlegi és volt státuszukat a pedagógus pályával. A felfelé mobil interjúalanyok elsősorban a képzés nehézségeit hangsúlyozták, azt, hogy számukra a kiadott feladatok számukra idegenek voltak, nem tudták, miként kezdjenek hozzá (pl. óravázlat írás). A lefelé mobil interjúalanyok inkább kritikusak voltak a képzéssel kapcsolatban, hiányolták a versenyszféra gyorsaságát, praktikumát. Összességében azonban mindenki hangsúlyozta, hogy a külső tapasztalatok segítik jelenlegi munkájukat is, így pl. a kommunikációs készség vagy a szociális érzékenység miatt. Utóbbira példa, hogy egy jó évtizeden át betanított munkásként műszakban dolgozó, ma már pedagógusként tevékenykedő volt hallgató szerint nem lehet elvárás, hogy tizenkét (vagy akár huszonnégy) órás műszak után a szülő együtt tanuljanak a gyerekével, ezért a házi feladat kiosztásánál különösen óvatosan kell eljárni.

Összességében megállapítható, hogy mind a levelező, mind a nappali tagozatos hallgatóknál a képzés előtti, alatti munkatapasztalat fontos összehasonlítási alap (főként a képzés szempontjából), s bár az interjúkból számadatokra nem érdeme következtetni, de úgy tűnik, a pedagógus képzésben általános, hogy már a nappali tagozaton is rövidebb-hosszabb szakmai munkákat vállalnak a hallgatók (a levelezős hallgatóknál magától értetődő).

2. Az első munkahely

Az interjúalanyok megerősítették azt a más kutatásokból is ismert modellt, miszerint a főiskolai képzés során kialakult személyes kapcsolatok, elsősorban a gyakorlati hely, de más informális csatornák is (pl. kollégák, hallgatótársak) nagyban segítik a zökkenőmentes átállást a munkaerőpiacra, illetve a levelezősök esetén a munkahelyváltást. Az utóbbi pár évben végzett hallgatóknál az elhelyezkedés egyáltalán nem volt nehéz, sőt, többen jelezték, hogy válogathattak az állások között. A régebben, 7-10 évvel ezelőtt végzetteknel ez még korántsem volt így, hosszabb-rövidebb idejű munkanélküliségről tettek említést, illetve olyan intézményhez kerültek, ahol számukra (s általában a mai társadalom számára) kezelhetetlen szociális és emberi problémákkal kellett szembenéznük.

Az interjúkból úgy tűnik, a pedagógus szakmában az emberi kapcsolatok minőségén áll vagy bukik a sikeres pályakezdés. Az interjúalanyok – igen szerényen – nem értékelték magasra a pályakezdőként rendelkezésükre álló tudást, megilletődöttségről, nehéz helyzetekről számoltak be. A válaszadók egyik csoportjánál azonban ezek a nehézségek átmenetieknek bizonyultak, ami elsősorban a megértő, segítő vezetői légkör, mentor, illetve kollégák segítségének tulajdonítottak. Látható az is, hogy a pedagógus pályán a fokozatosság elve érvényesül. A frissen diplomázott (vagy pláne a diplomáját még át nem vett) tanító, óvodapedagógus jellemzően asszisztensi, napközis feladatokat kap elsőként, kisebb iskolákban esetleg "könnyebb" tárgyakat, rajzot, éneket, technikát. Ez a fokozatosság úgy tűnik nem eredménytelen, mert ahol ilyesmire számoltak be a válaszadók, ott hosszabb ideig is maradtak az első intézménynél (vagy még most is ott dolgoznak).

Külön kell szólni a szociális sokkról, ami a kezdő pedagógusokat, szociálpedagógusokat éri. A főiskolai közeg (még ha célzottan is a hátrányos helyzetű gyerekek segítésére készít is fel, mint pl. a szociálpedagógia szak), jellegéből fakadóan középosztálybeli, sőt (a kulturális tőkét illetően inkább elit) környezetet kínál. Ezzel szemben az iskolák, óvodák jelentős részében, pláne a családsegítési munkáknál megoldhatatlan szociális feszültségekkel találkozhatnak a frissen végzett hallgatók. A két életvilág találkozása rendkívül sok konfliktust és csalódást hoz, amit megint csak megfelelő szupervízió tudna feldolgozni. Ahol erre nincs lehetőség, ott igen hamar jelentkezik a tehetetlenség, kiégés jelensége.

Néhány jellemző idézet:

"Mivel óvodapedagógus hiány volt könnyen találtam munkát. Előfordult, hogy két csoportban voltam délutános altatós óvónő, és mint gyakornok bármelyik csoportba áthelyeztek. Ez csak előnyömre vált, mert így megismertem a gyerekeket."

"A diploma megszerzése után rögtön el tudtam helyezkedni abban az iskolában, ahol a gyakorlati időmet is töltöttem. Barátsággal és nagyon kedvesen fogadtak, napközis nevelőként kezdtem. Sok segítséget kaptam a kollégáimtól és a vezetőktől is."

"könnyen találtam munkát, szinte mindegyik kerületbe mehettem volna, így tulajdonképpen még szempontjából a legkedvezőbb legyen. Nem tudok olyan kerületről ma Budapesten, ahol családsegítőként ne tudnál elhelyezkedni."

"Sajnos az első munkahelyem a pedagógusi szakmában nem volt jó választás. Se a vezetőtől, se az óvónő páromtól nem kaptam meg azt a fajta segítséget, támogatás, amire szükségem lett volna pályakezdőként. Egy-két kolléganőmtől tudtam esetenként segítséget kérni. A kezdést, azt sem könnyítette meg, hogy többségében cigány gyerekek jártak az óvodába. A szülők között volt egy-két nehéz eset, akiket nehezen tudtam kezelni pályakezdőként."

"Ott másfél évet bírtam. Hát ott azért volt nehéz, mert a szocioökonómiai háttérük egészen más

az ottani gyerekeknek, meg a szülőknek is, tehát rettenetes állapotok voltak. Öt kilométer a különbség, de egy más világ. Hát ott azért a drogos, alkoholista, munkanélküli szülőktől kezdve a mélyszegénységig minden volt. Érzelmileg nem bírtam."

"Sokat gondolkodtam, hogy mi tartott ott, mert nagyon nehéz volt. Ráadásul még az óvodai programot sem adták a kezembe, így én magam kezdtem el kitalálni, hogy mit lehet csinálni az óvodásokkal."

"Amikor én elvégeztem a főiskolát, akkor nem volt sok állás lehetőség. Ma már azt látom, hogy egyre több óvónőt keresnek, sokkal jobb a helyzet, mint régen volt, biztos sokan mennek nyugdíjba, így kevésbé telített a pálya."

3. A pedagógus társadalmi presztízse

Társadalmi presztízsz alatt itt csupán a nem-anyagi értékeket értjük, az anyagi megbecsültséggel külön pontban foglalkozunk majd. A pedagógus szakma presztízisének eltűnés évtizedek óta tartó folyamat. A szakirodalomban is gyakran olvashatjuk, hogy a pedagógus pálya elveszítette tekintélyét, társadalmi megbecsültségét. A diploma ezzel szemben komoly minősítési kategória, amely a munkaerőpiacon és a társadalmi életben egyaránt értékkel bír, legalábbis a legtöbb szociológiai felmérés ezt erősíti meg. Másfelől a tanár – diák, tanár szülő viszony ma (a posztmodern korában) jóval kevésbé hierarchizált. Hiányoznak azok, a klasszikus modernitásban megszokott tekintélyformák, amelyek biztosíthatnák a pedagógus társadalmi presztízst. Mindezek fényében különösen érdekes kérdés, miként értékelik saját helyüket a frissen végzettek.

A válaszadók a fenti gondolatokat többféleképpen is megfogalmazták, de általános volt, hogy szerintük manapság a pedagógusnak az adott közösségben, személyében és munkájával kell kivívnia a megbecsülést. Másfelől – s ez is gyakran elhangzott – az intézményi háttér nélkül

ez rendkívül nehéz. Olyan szociális környezetben, ahol az iskolának, tanulásnak (de még a munkának sincs) biztos értékrendi alapja, a pedagógus személye eleve értékrenden kívüli, sokszor zavaró. A szociálpedagógusoknál némileg más a helyzet, hiszen ők eleve ilyen feladatokra készültek, számukra a megbecsültség elsősorban azt jelenti, hogy bizalmat tudnak kialakítani a társadalmi közegről leszakadt, vagy oda sosem tartozó emberekkel. A szociálpedagógus ebben a helyzetben – az interjúk szerint – sokszor éppen a pedagógusokkal kerül ellentétbe. A két szakma együttműködése úgy tűnik nem zökkenőmentes.

Végül mindenképpen ki kell emelni az óvodákat érintő változást, ami azonban az kisiskolákban is kezd megjelenni. Azok az óvodapedagógusok, akik korábban is kapcsolatban voltak az óvodákkal (szülőként vagy dajkaként) arról számoltak be, hogy az elmúlt 10-15 évben megváltozott a szülő-óvodapedagógus viszony. A korábbi feszültség, reggel rohanás helyett ma sokkal több idő adódik néhány szót váltani a szülővel, mikor hozzák és viszik a gyerekeket. Hogy ez a tendencia általános-e vagy csak az interjúalanyok érzékelték-e így, nem lehet megmondani, de más pl. környezetpszichológiai vizsgálatok is azt erősítették meg, hogy az óvodai légkör a rendszerváltás óta sokat változott, "gyerekbárabbá" vált. Ezzel szemben az életkor előrehaladtával (és a teljesítmény követelményeivel) együtt az iskolai tanítók már gyakrabban számolnak be konfliktusos helyzetekről. Ezek az interjúkban jellemzően egyedi esetekként jelennek meg, miközben általában a szülő-pedagógus viszonyt a válaszadók megfelelőnek ítélik meg. Volt azonban példa arra is, hogy a kezdő tanító elveszítettnek érezte magát a szülő elvárások, illetve "irányító" útmutatások közepette.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a társadalmi presztízs csökkenését a kérdezettek nem tartották drámainak. Friss diplomásként elsősorban a szülővel való megfelelő kommunikációt tartják a legfontosabbak, úgy vélik, minőségi munkával és emberi kapcsolatokkal egy sokkal őszintébb, a teljesítményre és nem a státuszra alapozott tekintélyt tudnak kivívni, amely tehát kevésbé a pedagógus szakmának, sokkal inkább az oktatási, nevelési teljesítményt felmutató embernek szól.

Néhány jellemző idézet:

"Régebben jóval távolságtartóbb volt a pedagógus-szülő kapcsolat, sokkal kevesebb betekintésük volt az óvodai életbe. Elképzelhetetlen volt, hogy 5 percig ott állj az ajtóba és valakivel beszéljess."

"Azt gondolom, hogy a szülők már sokkal természetesebbnek vesznek sok mindent, sokan már barátként tekintenek ránk, nem is a gyermekük óvónőjeként."

"Sokkal több a pozitív dolog, például szülő, pedagógus, gyermek visszajelzés. A negatív dolgok ezek mellett eltörpülnek."

"Többször merül fel amúgy probléma a jelzőrendszeri tagokkal. Nehéz együttműködni az oktató pedagógusokkal, védőnőkkel, más területen dolgozó egyénekkel. De főleg a tanítók többségével. Nyilván ők is leterheltek, de egy kisiklott járművet csak egy irányból érdemes megtolni, közös erővel."

"Nagyon gyakori a megkeresés pedagógusoktól, hogy a gyermek hiányzik az iskolából, nem tanul, nem készül, beszéljünk vele. Próbáljunk meg hatni a szülőkre. Most olyan családokban, ahol a tanulás nem érték, ez nagyon nehéz, lehetetlen feladat. Válfélben lévő szülőknél hiába ajánlunk mediációt, pszichológust, családterápiát, szülőkonzultációt, a legtöbbször nem történik javulás. A gyermek érdekeit nem nézik, csak a felek közötti veszekedés van. Ilyenkor gyakran tehetetlenek vagyunk."

"A legnagyobb kihívás a gyerekek szociális helyzetének felmérése és a szülőkkel való kapcsolattartás. Nagyon sok szülő abban a hitben él, hogy megmondhatja a pedagógusnak, hogyan dolgozzon, hogyan értékelje gyermekét. Már nem olyan megbecsült ember a pedagógus, mint évekkel ezelőtt volt."

4. A pedagógus anyagi státusza és a pályaelhagyás

Az elemzés első részében (az AVKF emlékezete című dokumentumban) már volt róla szó, hogy a szakválasztást elsősorban hivatásbeli megfontolások vezérelték. A pedagógus pályának ma alig van anyagi vonzereje. Már a kérdések összeállításánál is az anyagi megbecsültség hiánya váltotta ki a legnagyobb egyetértést. Ez a válaszokban is rendre visszaköszön. Különböző, igencsak erős megfogalmazásokkal ("vállalhatatlan, vics, éhenhalás") illették a válaszadók az anyagi megbecsültséget. Egy még minősítés előtt álló óvopedagógus konkrétan is megemlítette a bérét, 150.000 nettót vihet haza. Ez a bérezés rendkívül nehéz helyzeteket eredményez, állandóan napirenden tartva a pályaelhagyás kérdését. Bár az interjúkban a családi helyzetre nem kérdeztünk rá, de a megfogalmazásokból sejthető, hogy elsősorban a gyermeküket, gyermekeiket egyedül nevelő édesanyák érzik helyzetüket kilátástalannak, ők, anyagi okokból már a közeljövőben váltani szeretnének.

A többség azonban a rendkívül az alacsony bérek ellenére is ragaszkodik a szakmájához. Ha a hivatás érzelmi oldalától, illetve a tanulás és szakmai tapasztalat befektetett munkaenergiáitól eltekintünk, egy igen komoly gyakorlati érvet is említettek a válaszadók, a családbarát munkahelyeket. Az óvodákban, iskolákban, de még a szociális ellátó rendszerekben is igen nagy a munkatársak közötti szolidaritás, ha a gyermekneveléssel kapcsolatos problémákról van szó. Természetes, hogy a gyerekeket be lehet vinni az intézménybe, viszonylag rugalmas a munkaidő, legalábbis megoldható a helyettesítés, szabadságok ritmusa meggyezik az iskolai szünetekkel. A pedagógus pálya tehát úgy tűnik, családbarát életmódot kínál.

Külön kell szólni arról a néhány interjúalanyról, aki – főként szociálpedagógusok – megpróbálták szakmájukat "piacosítani", azaz valamilyen vállalkozói formát adtak a segítségnek. Úgy tűnik az ő helyzetük még nehezebb, mint a fizetett alkalmazottaké. Egyrészt a kliensek legfőbb problémája éppen az anyagiak hiánya, másrészt, ha van is elegendő tőke (pl. egy jól szituált család drogproblémákkal küzdő kamasz gyerekéről van szó), a szülők nehezen vagy egyáltalán nem ismerik fel a nem materiális értékek fontosságát. Ellentétben a pszichológiával, úgy tűnik – legalábbis az egy-két interjú tapasztalata szerint – a

szociálpedagógus szakma egyelőre kevésbé alkalmas a piaci alapú praxis építésre. A kezdeményezések azonban mindenképpen figyelemre méltóak.

A szociálpedagógus vállalkozások ma még nem élnek meg önállóan, jellemzően egy főállás mellett működnek. Mint, ahogyan az is jellemző, hogy – folytatva az egyetemen kialakult modellt – az óvónők, tanítók, szociálpedagógusok szabad idejükben plusz munkát vállalnak. Főként a táboroztatást említették, illetve egyéb, gyerekekkel kapcsolatos foglalatosságokat.

Néhány jellemző idézet:

"Egyre azt érzem, hogy, aki ezen a pályán van, az már nem az anyagiak miatt van, mert csak a hivatás napszámosai vagyunk. Nagyon sokat kell dolgozni kevés pénzért. Családbaráttnak mondhatnám, hisz, ha betegek voltak a gyerekeim elengedtek táppénzre míg kicsik voltak, s a helyettesítést megoldották, a szüneteket is velük tölthettem el, bármilyen óvodai rendezvényre bevihettem őket is."

"És az a borzasztó, hogy a jövő generációjáért felelünk, napi szinten mi vagyunk azok, akik a jövőjét alakítják."

"Nem érzem elegendőnek és megfelelőnek a pedagógusok anyagi helyzetét, nem vagyunk kellően értékelve és megfizetve. A munkahelyemen elfogadóak a kisgyermekesekkel, segítő kollégákkal."

"Ahhoz, hogy fent tudjam magam tartani és még segíteni is tudjam a szüleimet, muszáj, hogy vállaljak más munkát is a jelenlegi fő állásom mellé."

"Szívesen maradnék is a szakmában, vagy a tanult szakmákban, és amíg lehet, azzal sincs gondom, hogy több munkát vállaljak egyszerre. Vannak céljaim és elképzeléseim. Külföldön is szívesen kipróbálnám magam."

"Sokszor felmerült bennem a kérdés, hogy meddig akarom még ezt csinálni. Felmerült már bennem a váltás és sajnos egyre gyakrabban érzem ezt."

"Iszonyatosan alulfinanszírozott, minimálbérért dolgozunk, megbecsülésünk a lehető legmélyebben van. Egy negyedét keresem most, mint a nagyvállalatnál sok évvel ezelőtt."

Összefoglaló következtetések:

1. A hallgatók többsége a képzés előtt / alatt is szerez szakmába vágó munkatapasztalatot (a gyakorlaton kívül is). A jövőben a képzés során talán érdemes hangsúlyozottabban építeni erre a munkatapasztalatra, akár az órai munkában, akár – amennyiben ez megoldható – a gyakorlat megszervezésénél.

2. Noha az osztálytermekben a tanító látszólag egyedül van, de a legtöbb friss diplomás mégis úgy érzi, munkahelyi sikerei vagy kudarcai egyenes arányban állnak a pedagógus munkaközösség jellegével. Ez az erős közösségi tudat az oktatásmódszertan, oktatásszervezés

tanításának módszereire is visszahathat, amennyiben nem csak az órák utáni, hanem az órák alatti pedagógusi együttműködés is nagyobb hangsúlyt kap.

3. A friss diplomások többsége, bár érzi a szakma presztízsvesztését, ezt elsősorban lehetőségként fogja fel arra, hogy jó szakmai munkával vívja ki helyét, státuszát a helyi közösségben, elsősorban a szülők és a gyerekek irányában.

4. Az anyagi megbecsültség rendkívül alacsony. Mindez olyan kérdés, ami messze menő társadalmi, etikai kérdéseket is felvet, de tény, hogy pedagógus szakok mai alacsony vonzereje mindezzel szorosan összefügg. Az pályaelhagyás kérdését a 14 interjú nem tudta kellően körbejárni, de úgy tűnik, az alacsonynak érzett anyagi megbecsültség mellett létezik egy erős "hivatás-narratíva", amely egyelőre a pályán tartja a friss diplomásokat.

5. Külön érdekesség a gyermeknevelés, szociális problémák kezelésének piacosodása. Számos területen (pl. táboroztatás) mindez az alacsony fizetések plusz munkával történő kiegészítését jelentheti, máshol (pl. a szociálpedagógiában) a tanácsadó praxisok megjelenésének csíráit vehetjük észre.

Készítették:

Minőségbiztosítási csoport – nevelésszociológus MA levelezős hallgatók,

Vác, 2020. június 29.